

מאת יהודה בן-צור

אוניות הרכש במלחמת העצמאות **Ressurrectio – הכינוי: 'רקס'**

מאפריל 1948 עד יוני 1949 ביצעה 10 הפלגות רכש

ההפלגה השניה והשלישית

הפלגה שניה

מועד הגעה ארצה: 28.5.48.

המלווים: אברהם ריקמן-קרני, ימאי פלי"ם ועובד שדה, 'גדעוני'.
המטען: 1.640 טון. משלוח משולב של נשק צ'כי 650 טון – חוזה מס' 2 שנחתם ב-7.2.48 – ונשק צרפתי כ- 990 טון.

בתום פריקת תותחי ה-20 מ"מ, שהגיעו בהפלגתה הראשונה של 'רקס' למעגן ת"א ב-23 באפריל 1948 - שלושה שבועות לפני סיום המנדט הבריטי – ירד ממנה המלווה אריה-קיפי קפלן והצטרף ל"שירות הימי", שזה עתה החל להתארגן. באותו זמן - עוד בטרם שכנו הדי פרשת ספינת הרכש הראשונה, 'נורה', שיועדה להוביל את משלוח הרכש הצ'כי הראשון והגיעה באיחור ניכר לנמל המוצא ביוגוסלביה - הודיע 'פינו', פנחס גינזברג, חשב 'המוסד' בז'נבה, לעדה סרני, הממונה על שלוחת 'המוסד' לעליה ב' באיטליה: "בעוד מספר ימים דרושה אוניה [נוספת] בספליט" עבור המשלוח הצ'כי השני, שהגיע כבר ליוגוסלביה וכלל "1.421 מכוונות [מקלעים], 10,000 רובים, 16 מיליון כדורי 7.92 מ"מ, ו-1.5 מיליון כדורי פרבלום 9 מ"מ" במשקל של כ- 650 טון.

בשלב זה, לא היה ברשות 'המוסד' כלי שייט פנוי להובלת המשלוח הנ"ל. 'נורה', שסיימה את הפריקה ב-6 באפריל 1948, הושארה בארץ מסיבה לא ידועה ושתי האוניות, שנקנו ביוזמת יהודה ארזי עוד לפני שהיו בידיו חוזי רכישה, לא היו פנויות. שתיהן, 'רקס' – Ressurrectio, לאחר פריקת תותחי ה-20 מ"מ הנ"ל ו'בהירה' - Santa Chiaro, שהוקצתה להובלת תותחי 65 מ"מ, 'נפוליונצ'יקים', שנרכשו ע"י ארזי, היו אמורות להפליג לנמל מרסיי. מערכת הרכש נכנסה ללחץ והחליטה לרכוש אוניה נוספת לבצוע המשימה. לדברי עדה סרני הגיע שאול מאירוב-אביגור, שזה עתה חזר לאירופה כמרכז הרכש, לאיטליה והודיע לה כי הוא: "החליט... שאני לא מסוגלת לנהל את העבודה [וע"כ] החליט להוסיף עוד איש לחפש אוניות". לדבריה, המשימה הוטלה על גזבר 'המוסד' במילנו שהיה "איש ללא כל ניסיון" בתחום זה.

לדברי עדה, רכש הגזבר בתחילת אפריל 1948, "בחפזון מטורף", את הספינה Scio-שיעו' בעלת קיבולת של 800 טון והיא נשלחה לספליט. במהלך ההפלגה הובא לידיעת רב-החובל "כי האנגלים יודעים על הפלגתה והוא נתקף בבהלה. כשנכנסה האוניה לספליט הודיע כי לא יפליג הלאה..." ועמד בסירובו במשך כששה שבועות!! גרסת שייקה דן, נציג 'המוסד' ביוגוסלביה, שונה במקצת. לדבריו: "שיעו' הגיעה לשיבניק והעמיסה את הנשק... [ואז] הודיעו לי אנשינו בצ'כיה ובאיטליה שהבריטים יודעים עליה. גם הצוות התחיל להתלונן. פרקנו את הנשק... [והמשלוח המתין לאוניה נוספת]"².

כך או כך, ובלחץ כבד של ב-ג על אהוד אבריאלי, נאלצה מערכת הרכש לשנות תוכניות ע"מ לחלץ את משלוח הרכש הצ'כי השני. החל "מרוץ מטורף" להפניית אחת משתי האוניות – 'רקס' או 'בהירה' - למטרה זו. אבריאלי דרש לקבל את 'בוריאה' הגדולה מבין השתיים, וארזי נעתר לפנייתו של שאול, אך אז התברר שרב החובל האיטלקי מסרב להפליג ליוגוסלביה. מחוסר ברירה הוחלט ש'רקס', שבינתיים היתה כבר בעיצומה של טעינה במרסיי, תפליג ליוגוסלביה. "תהליך קבלת ההחלטה" - כשעדה, נמצאת בין הפטיש (אבריאלי) לסדן (ארזי) - נמשך כשבוע ימים. השינויים, מחוייבי המציאות, גרמו לעיכוב ולא פחות חמור מכך, לחידוש החיכוכים - "מלחמות היהודים" - שהחלו עוד בתקופת ההעפלה.

¹ . ד. ב-ג, 'יומן המלחמה', עמ' 350 ו 404.

² עדות עדה סרני, תיק 19.40, את"ה. עדות שייקה דן חט' 15 מיכל 168 תיק 5 מסמך 20, אי"ט.

בדרכה ממרסיי ליוגוסלביה, הצטרפו ל'רקס' צמד המלווים, ממאגר מלווי אוניות המעפילים:

אברהם קרני, פלי"ם <

> עובד שדה, 'גדעוני'

ב-9 במאי 1948 חזר עזריהו ארן – 'הסיני' המכונה 'דיקי' - עוזרו של ישראל גלילי, ש"נשלח אל שאול באירופה להביא פרטים על מצב הרכש וסיכויי הקרובים" ודווח לב-ג: "הקנייה של אהוד [המשלוח השני] מונחת כבר בחוף [בנמל שיבניק] ולא תצא לפני 15 במאי". עפ"י דו"ח זה רשם ב-ג ביומו: "...חוזה ב': 10,000 רובים, 1,421 מקלעים ו-16 מיליון כדורים ו-1.5 מיליון כדורי 9 מ"מ – \$ 2,528.009 (הכול שולם. בערך 800 טון)".³ ב-20 במאי דווח זאב שינד, מבכירי 'המוסד לעליה ב' לב-ג כי: "...האוניה של אהוד יצאה ביום ה' (20 בחודש), תהיה בדרך 10 ימים"⁴. ב-26.5 הודיע 'הסיני' לב-ג: "שאונית אהוד (מהירה) תגיע לפני 28 בחודש זה (הערב או מחר)".

נראה שב-ג עקב מדי יום ביומו אחר תנועת אוניות הרכש. שאול, שניהל במחברתו רישום של העסקות והמשלוחים שהגיעו/נתקבלו, פירט בנפרד את חוזה 'אתי-עפרי' (אהוד-צ'כיה), שהווה חלק של המשלוח⁵:

- 16 -

הפיקוד:	
2	מפ"מ : פ"מ ח"מ - א"מ - ס"מ
	מק"מ : 650 ס"מ סכ"מ 1010 ³
	(A) 10.000 רובי 25 א"מ P.18
	(B) 1421 M.G 34.
	(C) 16.000.000 33 א"מ 7.92
	(D) 1.500.000 33 9
	(E) חוקי הרכבות לרכוש / מק"מ

³ יומן המלחמה, עמ' 404.

⁴ יומן המלחמה, עמ' 443, 451.

⁵ 'מחברות שאול' מס' 1, עמ' 16, א"צ.

לפי דו"ח הפריקה המובא להלן, המשלוח היה מעורב מנשק צרפתי וצ'כי, שהגיע ב'רקס' ואכן, לדברי עדה: "לבסוף הייתה זאת Ressurrectio שהצילה את המצב... [בסיום הפלגתה הראשונה בסוף אפריל הוטען הנשק הצרפתי במרסיי ומשם היא הופנתה] לספליט. קיבלה את המטען והביאה אותו [ב-30 במאי 1948] לארץ [למעגן ת"א]"⁶. המשלוח כלל את פריטי הנשק אשר לדברי יוסף אבידר, הממונה על הלוגיסטיקה: "ביום 28.5.48 פורק המשלוח [שנקרא] "צ'יאו [שיעו] – רקס"⁷:

תותחים 75 מ"מ -	10 .
פגזים לנ"ל	- 9,624 .
תותחים ה.ס. 20 מ"מ -	5 . [התותחים ש"חסרו" ⁸ מהמשלוח שהגיע ב- 23.4.48].
הוצ'קס 13.2 מ"מ -	13 .
מקלעי מ.ג. 34	1,364 [ב-ג רשם 1,421].
רובים צ'כיים 7.92	- 9,760 [ב-ג רשם 10,000].
כדורים 7.92	- 16,000.000

הרישומים הנ"ל של ב-ג ושאלו כללו רק את הנשק הצ'כי שנרכש ע"י אבריאל (ואמור היה להגיע ארצה בסוף אפריל ע"י 'שיעו') ואילו המשלוח שהגיע כלל גם את הנשק הצרפתי, תותחי 75 ו-20 מ"מ ומקלעי הוצ'קס, שנרכשו ע"י ארזי. מתברר ש'רקס', שהייתה בדרכה חזרה מת"א בסוף אפריל, הופנתה תחילה למרסיי ומשם היא הגיעה לשייבניק וטענה גם את הרכש הצ'כי שהיה "מונח כבר בחוף". מכאן נובע שם המשלוח: 'שיעו-רקס'. המלווים נצטוו לקנות ביוגוסלביה ו"לכסות את ארגזי הנשק עם תפוחי אדמה... כיסינו בשתי שכבות של שקים".

בהתקרבת למעגן ת"א התקרבה אליהם סירה ואברהם נתבקש לרדת מהאוניה ולהורות "לרב החובל שימשיך להסתובב בים רחוק מהנמל... ותגיד לו שאתה תגיע אליו בחזרה". במעגן הוא נפגש עם "אנשי הרכש... ששאלו אותי [פרטים על המטען]... לא היו לי ידיעות מדויקות... נוסף לזה יש לנו גם תפוחי אדמה... לאחר התייעצות... [הודיעו לי] יש לנו פיפר, ניקח אותך [מעל] האוניה ותנסה לתת להם הוראה שיזרקו את תפוחי האדמה לים... אמרתי להם זו כמות עצומה... ובארץ אין מה לאכול... לא מעניין אותנו. אותנו מעניין הנשק אנחנו צריכים אותו הלילה... נסעתי עם הפיפר ועשינו סיבובים סביב האוניה וקראתי לעובד שדה... הם לא שמעו... ניסיתי... להוריד פתק... לא הצליח. חזרתי לשדה דב... החזירו אותי [בסירה] לאוניה"⁹. נשאלת השאלה מדוע ההוראה להשליך את תפוחי האדמה לים לא הועברה באלחוט לעובד שדה שנשאר באוניה? אין בידי תשובה לכך¹⁰.

צמד המלווים "גייס" את המלחים האיטלקים (הובטח להם תשלום נוסף) שהחלו להשליך את השקים הימה. הפריקה – בלילות בלבד. בשעות היום התרחקה האוניה אל מעבר לים הריבוניים – נמשכה שלושה לילות עד ה-2.6.48. בסיום הפריקה במעגן ת"א (בנמל חיפה הייתה עדיין מובלעת בשליטה בריטית עד 30.6.48) החליט עובד שדה¹¹ לרדת והוא הוחלף ע"י 'הגדעוני' נחמן – 'בוב' בורשטיין. 'רקס' חזרה לנאפולי לתיקונים והתקנות ע"מ להסב אותה להובלת עולים. ב-20 ביוני רשם 'זקי' משה זקימוביץ, סגנה של עדה סרני, ביומנו: "רקס' תהיה מוכנה ומתוקנת ב-28 לח.ז. אפשר להתקינה להסעת עולים (1,500 איש). עליכם לאשר את המעשה ואז נתחיל בביצוע".

כעבור יומיים, ב-22/6 הוסיף 'זקי': "רקס' תהיה מוכנה בשבת" 26.6¹². על אף התיקונים וההתקנות שנמשכו כחודש ימים, הרעיון להובלת עולים נגנז, כנראה בשל העדיפות שניתנה באותה עת להובלת רכש.

⁶ עדה סרני, עדותה 183.137, את"ה.

⁷ טבלא 21 בכתב יד – תיק של יוסף אבידר, סע' ד', את"ה.

⁸ ב-ג טרח לציין ביומנו ב-24.4.48: "צ'כיים להיות 31" תותחי 20 מ"מ (ולא 25 שהגיעו).

⁹ עדותו של אברהם מה-20.3.94 את"ה.

¹⁰ ניסיתי ללבן שאלה זו עם עובד. לא זכור לו אירוע הפיפר ולמיטב זכרונו, ההפלגה התנהלה על "מי מנחות".
¹¹ עדותו הנ"ל של אברהם: "עובד לא רצה להמשיך עם הנשק [אלא] עם אנשים [מעפילים]". בשובו לאיטליה

צורף עובד למבצע, שהתפרסם בשם שנקבע על ידו – 'השודד'.

¹² פתק בכתב יד מעיזבון של זקימוביץ.

הפלגה שלישית

מועד הגעה ארצה: 25.7.48.

המטען: "2,100 צנ' [צינורות' = רובים] 7.92 מ"מ + 28,000 כד' 7.92 ; 200 טון ט.נ.ט. + 107 טון בליסטיד... 100 לימפטים [מוקשים ימיים]... וסחורת לוואי [כיסוי] 8 טון מיץ פרות...". משקל המשלוח: 480 טון (הרכש "נטו – 358.5 טון")¹³.

המלווים: אברהם ריקמן-קרני, ימאי הפלי"ם ונחמן- 'בוב' בורשטין, 'גדעוני'.

בעדותו, אברהם אינו מתייחס לתקופת התיקונים בנאפולי: "אני לא זוכר אם באנו קודם לאיטליה ומשם... עוד פעם ליוגוסלביה... קבלתי הוראה לכסות [את מטען הנשק] במשהו... נתנו לי שקים של בצלים [?] בדו"ח של שאלו הוא מתייחס למיץ פרות]. הדבר היחידי שאברהם מצא לנכון לציין הוא ש"היה לנו כבר קשר הרבה יותר קבוע עם הארץ". לימים טען עובד שדה, שלמיטב זכרונו לא היו בעיות קשר בהפלגה השנייה.

הערה: נתוני הפעילות בטבלה הבאה - עמודה ימנית, מקור - לוקטו ורוכזו מרשימות "מצב כלי השייט ליום.....", שנהלו ע"י שלוחת 'המוסד' באיטליה כמעט מדי יום ביומו, החל מה- 8.7.48 עד ה- 31.1.49. בעמודה השמאלית, הוספתי דברי הסבר ופרשנות לנוחיות הקורא. [י. ב-צ]

מקור	הסבר ופרשנות
8 ליולי 1948 – דניאלה 'רקס' - רכש. עומדת ... בנמל נאפולי. ביום 9/7 בבקר תהיה הסחורה. 'הגדעוני' בכלי.	בהפלגה זו שונה שמה ל- Danielle. בהמתנה בנאפולי למטען הרכש. האלחוטן, 'בוב' נחמן בורשטין, באוניה.
16 ליולי – רכש. עובדים בכלי. תפליג מחר עם מטען. (תוספת בכתב יד – הפליגה).	בהעמסה. תפליג ב- 17.7. המלווה, ימאי הפלי"ם אברהם ריקמן-קרני.
18 ליולי – יצא את נ. בכונן 'ארנון' ביום 18/7 שעה 20.00.	יצאה מנאפולי ארצה.
25 ליולי – הובילה פעמיים. עתה מתקרבת ל'ארנון'. תגיע שמה הלילה או מחר.	הפלגה שלישית. בשלב זה הקשר הוא ישיר עם הארץ. הגיעה לת"א.
26 ליולי – יש להניח שהלילה או מחר הגיעה ל'ארנון'.	"
29 ליולי – הגיעה ל'ארנון'.	בפועל הגיעה לת"א ב- 25/7. ¹⁴
30 ליולי – הגיעה ל'ארנון'. בקשנו מ'ארנון' לא לפרק את הקונסטרו.	בארץ, ת"א. 'המוסד' נתבקש לא לפרק את הקונסטרוקציה ¹⁵ .

בסיום הפריקה, ב- 28.7.48, יצאה 'רקס' מהארץ נושאת עדיין את השם 'דניאלה'.

¹³ פרוט, ראה 'מחברות שאול'. א"צ, עמ' 34.

¹⁴ פיני זזה, 'המשימה רכש', עמ' 198.

¹⁵ יתכן ומדובר בחלק מ"קונסטרוקציה" שהותקנה במסגרת הרעיון – שנגזז – להסבתה להובלת עולים.